

ข้อสอบข้อเขียนพระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๕
อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ชั้น จุฬอภิธรรมิกะโท
สอบวันเสาร์ที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕

วิชา : ปกิณณกสังคหะ สมุจจยสังคหะ

๑๐ ข้อ รวม ๑๐๐ คะแนน

เวลา ๔ ชม.

๑. ก. คาถาที่แสดงมาติกาทั้ง ๖ และคำปฎิญาณันั้น แสดงว่าอย่างไร ? ให้แปลมาด้วย.
ข. ให้อธิบายความเป็นไปแห่งเวทนา ๓ (อาร์มมณานุกรณลักษณะนัย).
๒. ก. คำว่า “เหตุ” หมายความว่าอย่างไร ? ผลที่เกิดจากเหตุนั้น ได้แก่อะไร ?
ข. จิตที่ทำหน้าที่มากที่สุด มีอยู่กี่ดวง เจตสิกที่ทำหน้าที่มากที่สุดมีอยู่กี่ดวง คืออะไรบ้าง ? ให้บอกหน้าที่นั้น ๆ มาด้วย
๓. ก. กิจมี ๑๔ กิจ แต่ฐานของกิจเหล่านั้นมีเพียง ๑๐ ฐาน ที่เป็นเช่นนี้ เพราะเหตุใด ?
ข. ให้แสดงฐานโดยพิสดารว่า มีจำนวนเท่าใด ? คืออะไรบ้าง ? พร้อมทั้งยกหลักฐานบาลีขึ้นแสดงด้วย.
๔. ให้แสดงจิตที่เกิดในกายทวาร มโนทวาร และพินจากทวาร โดยแน่นอนและไม่แน่นอน ?
๕. ก. ให้แปลคาถาดังต่อไปนี้
 ปญจวิส ปริตตมฺหิ ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต
 เอกวิสตี โวหาเร อฏฺฐ นิพฺพานโคจร ?
ข. อารมณ ๖ เมื่อจำแนกโดยประเภทใหญ่แล้วมีกี่ประเภท คืออะไรบ้าง ? ให้แสดงองค์ธรรมมาด้วย
๖. ก. จิตที่อาศัยหทัยวัตถุเกิด โดยแน่นอนและไม่แน่นอน มีจำนวนเท่าไร คืออะไรบ้าง ?
ข. สมุจจยสังคหะ หมายความว่าอย่างไร ? ให้ยกวจนัตถะขึ้นแสดงด้วย ?
๗. ก. กิเลสมีจำนวนเท่าไร ? ให้แสดงมาเฉพาะชื่อ
ข. ให้แสดงการนับกิเลสโดยพิสดาร ๑๕๐๐ มาดู ?
ค. ให้ยกอุปมาเปรียบเทียบระหว่างกิเลสทั้ง ๓ มีอนุสัยกิเลสเป็นต้น และให้แสดงกุศลที่ประหัดกิเลสทั้ง ๓ เหล่านั้น มาโดยเฉพาะ ๆ ว่ากุศลชนิดไหน ประหัดกิเลสชนิดใด ?
๘. ก. ให้แปลคาถาที่แสดงองค์ธรรมในมิสสสังคหะทั้ง ๗ หมวดมาดู ?
ข. จงแสดงถึงการนำมาของอาหารทั้ง ๔ โดยเฉพาะ ๆ ไม่ต้องยกหลักฐานบาลีขึ้นแสดง ?
๙. ก. ในปรมัตถธรรม ๔ ประการ เมื่อว่าโดยอายตนะแล้วมี ๑๒ ว่าโดยธาตุมี ๑๔ ที่เป็นดังนี้อาศัยอะไรเป็นหลัก ?
ข. จงแสดงผลที่เกิดจากอายตนะ ๑๒ โดยเฉพาะ ๆ ?
๑๐. ธรรมที่เป็นอาหารของทุกข์ต่าง ๆ มีชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เป็นต้นนั้น คืออะไร ? ถ้าธรรมที่เป็นอาหารของทุกข์เหล่านั้น ไม่มีแล้ว ชาติ ชรา เป็นต้นเหล่านั้นจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ ? ให้อธิบายยกหลักฐานขึ้นแสดงด้วย

ฝ่ายวางแผนและวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อสอบสัมภาษณ์พระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๕
อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ชั้น จุฬอาภิธรรมิกะโท

สอบวันอาทิตย์ที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

วิชา : ปกิณณกสังคหะ สมุจจยสังคหะ

๕ ข้อ

๒๕ คะแนน

เวลา ๑๕ นาที

๑. ก. ให้แสดงมาติกาทั้ง ๖ พร้อมด้วยความหมาย ?

ข. จงจำแนกจิต ๑๒๑ โดยเวทนา ๓

ตอบ ก. แสดงมาติกาทั้ง ๖ พร้อมด้วยความหมาย

๑. เวทนาสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิกโดยประเภทแห่งเวทนา ๓ หรือ ๕

๒. เหตุสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิกโดยประเภทแห่ง เหตุ ๖

๓. กิจสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิกโดยประเภทแห่ง กิจ ๑๔ และฐาน ๑๐

๔. ทวารสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิกโดยประเภทแห่ง ทวาร ๖

๕. อารัมมณสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิกโดยประเภทแห่ง อารัมมณ ๖

๖. วัตถุสังคหะ หมายความว่า การสงเคราะห์จิต เจตสิกโดยประเภทแห่งวัตถุ ๖

ข. จำแนกจิต ๑๒๑ โดยเวทนา ๓ ดังนี้คือ

๑. จิตที่เกิดพร้อมด้วยสุขเวทนามี ๖๓ คือ สุขสหนตกายวิญญานจิต ๑ โสมนัสสหนตจิต ๖๒

๒. จิตที่เกิดพร้อมด้วยทุกขเวทนามี ๓ คือ ทุกขสหนตกายวิญญานจิต ๑ โทมนัสสหนตจิต ๒

๓. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนามี ๕๕ คือ อุเบกขาสหนตจิต ๕๕

๒. วิญญานธาตุ ๗ คืออะไรบ้าง ? ให้แสดงองค์ธรรมมาด้วย

ตอบ วิญญานธาตุ ๗ คือ

๑. จักขุวิญญานธาตุ องค์ธรรมได้แก่ จักขุวิญญานจิต ๒

๒. โสตรวิญญานธาตุ องค์ธรรมได้แก่ โสตรวิญญานจิต ๒

๓. ฆานวิญญานธาตุ องค์ธรรมได้แก่ ฆานวิญญานจิต ๒

๔. ชิวหาวิญญานธาตุ องค์ธรรมได้แก่ ชิวหาวิญญานจิต ๒

๕. กายวิญญานธาตุ องค์ธรรมได้แก่ กายวิญญานจิต ๒

๖. มโนธาตุ องค์ธรรมได้แก่ สัมปฏิจฉนจิต ๒ ปัญจทวาราวชชนจิต ๑

๗. มโนวิญญานธาตุ องค์ธรรมได้แก่ จิต ๗๖ หรือ ๑๐๘ (เว้นทวิปัญจวิญญานจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓)

๓. พระอนุรุธอาจารย์ แสดงการจำแนกวัตถุธรรมทั้ง ๗๒ นั้น แบ่งออกเป็นกี่หมวด ? คืออะไรบ้าง ? ให้บอกความหมายของหมวดนั้น ๆ ด้วย

ตอบ พระอนุรุธอาจารย์ แสดงการจำแนกวัตถุธรรม ๗๒ นั้น ออกเป็น ๔ หมวดคือ

๑. อุกุศลสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์ธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลโดยส่วนเดียว หมวดหนึ่ง

๒. มิสสกสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์ธรรมที่เป็นกุศล อุกุศล อพยากตะ ทั้ง ๓ ปนกัน หมวดหนึ่ง

๓. โพธิปักขิยสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์ธรรมที่เป็นฝ่ายมรรคญาณ หมวดหนึ่ง

๔. สัพพสังคะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเป็นวัตถุธรรมทั้งหมด
รวมกัน หมวดหนึ่ง

๔. จงตอบคำถามดังต่อไปนี้

- ก. สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ เป็นชั้นอะไรบ้าง ?
- ข. หทยวัตถุเป็นอายตนะอะไร ?
- ค. อเหตุกกริยาจิต ๓ เป็นธาตุอะไรได้บ้าง ?
- ง. นิพพาน เป็นสัจจะอะไร ?
- จ. องค์ธรรมของธัมมมารมณ กับธัมมายตนะ ต่างกันอย่างไร ?

ตอบ ก. สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ เป็นเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์

ข. หทยวัตถุ เป็นธัมมายตนะ

ค. อเหตุกกริยาจิต ๓ เป็นมโนธาตุ มโนวิญญาณธาตุ

ง. นิพพาน เป็นนิโรธสัจจะ

จ. ต่างกันคือ องค์ธรรมของธัมมมารมณได้แก่ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ ปสาทรูป ๕ สุขุมรูป ๑๖ นิพพาน

บัญญัติ องค์ธรรมของธัมมายตนะ ได้แก่ เจตสิก ๕๒ สุขุมรูป ๑๖ นิพพาน

๕. คำว่า ขันธ์ หมายความว่าอะไร ให้แสดงขันธ์ ๕ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม.

ตอบ คำว่า ขันธ์ หมายความว่า เป็นกลุ่ม เป็นกอง

แสดงขันธ์ ๕ พร้อมทั้งความหมายและองค์ธรรม ดังนี้ คือ

๑. รูปขันธ์ กองรูป องค์ธรรมได้แก่ รูป ๒๘

๒. เวทนาขันธ์ กองเวทนา องค์ธรรมได้แก่ เวทนาเจตสิกที่ในจิต ๘๙ หรือ ๑๒๑

๓. สัญญาขันธ์ กองสัญญา องค์ธรรมได้แก่ สัญญาเจตสิกที่ในจิต ๘๙ หรือ ๑๒๑

๔. สังขารขันธ์ กองสังขาร องค์ธรรมได้แก่ เจตสิก ๕๐ (เว้นเวทนาสัญญา) ที่ในจิต ๘๙ หรือ ๑๒๑

ตามสมควร

๕. วิญญาณขันธ์ กองจิต องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๙ หรือ ๑๒๑

ฝ่ายวางแผนและวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เฉลยข้อสอบข้อเขียนพระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๕

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชั้น จุฬอาภิธรรมิกะโท

สอบวันเสาร์ที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕

วิชา : ปกิณณกสังคหะ สมุจจยสังคหะ

๑๐ ข้อ รวม ๑๐๐ คะแนน

เวลา ๔ ชม.

๑. ก. คาทาที่แสดงมาติกาทั้ง ๖ และคำปฎิญญานั้น แสดงว่าอย่างไร ? ให้แปลมาด้วย
ข. ให้อธิบายความเป็นไปแห่งเวทนา ๓ (อารัมมณานุภาวนลักขณนัย)

ตอบ. ก. คาทาที่แสดงมาติกาทั้ง ๖ และคำปฎิญญา แสดงดังนี้

สมปยุตฺตา ยถาโยคํ

เตปณฺณาส สภาวโต

จิตฺตเจตสิกาทมฺมา

เตสนฺทานิ ยถารหํ

เวทนา เหตุโต กิจจ-

ทวาราลมพฺพนตฺตโต

จิตฺตูปปาทวเสนา

สํคฺโค นาม นียเต ฯ

สภาวธรรม ๕๓ คือ จิต และเจตสิก ชื่อว่า นามเตปณญฺสา ว่าโดยลักษณะของตน ๆ ประกอบด้วย
เอกุปปาทตา เป็นต้น ตามที่ประกอบได้ ดังแสดงแล้วโดยพิสดาร (ในปริจเฉทที่ ๒)

บัดนี้ ข้าพเจ้าจะแสดงปกิณณกสังคหะของจิต และ เจตสิก ว่าด้วยอำนาจแห่งการเกิดขึ้นของจิต
โดยประเภทแห่งเวทนา เหตุ กิจ ทวาร อารมณฺ และวัตถุ ตามสมควร.

ข. ความเป็นไปแห่งประเภทของเวทนา ๓ มีดังนี้ การเสวยอารมณ์ของสัตว์ทั้งหลายนั้น ย่อมมีอยู่ ๓ อย่างคือ

๑. ในขณะที่เสวยอารมณ์อยู่นั้น บางทีก็รู้สึกสบาย เรียกว่า สุขเวทนา

๒. ในขณะที่เสวยอารมณ์อยู่นั้น บางทีก็รู้สึกไม่สบาย เรียกว่า ทุกขเวทนา

๓. ในขณะที่เสวยอารมณ์อยู่นั้น บางทีก็รู้สึกเฉยๆ ไม่ใช่สุข ไม่ใช่ทุกข์ เรียกว่า อุเบกขาเวทนา

๒. ก. คำว่า “เหตุ” หมายความว่าอย่างไร ? ผลที่เกิดจากเหตุนั้น ได้แก่อะไร ?

ข. จิตที่ทำหน้าที่มากที่สุด มีอยู่กี่ดวง เจตสิกที่ทำหน้าที่มากที่สุดมีอยู่กี่ดวง คืออะไรบ้าง ?

ให้บอกหน้าที่นั้น ๆ มาด้วย

ตอบ ก. คำว่า “เหตุ” หมายความว่า เป็นธรรมที่ให้ผลเกิดขึ้น และให้ผลธรรมนั้นตั้งมั่นในอารมณ์ และให้เจริญขึ้น
ได้ ผลที่เกิดจากเหตุนั้น ได้แก่ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง อพยากตะบ้าง

ข. จิตที่ทำหน้าที่มากที่สุดมี ๒ ดวงคือ อุเบกขาสันตริณ ๒ ทำหน้าที่ ๕ อย่างคือ ปฏิสนธิกิจ ภวังกิจ
จุติกิจ สันตริณกิจ ตทารัมมณกิจ

เจตสิกที่ทำหน้าที่มากที่สุดมี ๗ ดวงคือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ทำหน้าที่ ๑๔ อย่างคือ ปฏิสนธิกิจ
ภวังกิจ จุติกิจ อวชชนกิจ ทัสสนกิจ สวณกิจ ฆายนกิจ สายนกิจ มุสนกิจ สัมปฏิจจนกิจ สันตริณกิจ โฏฐัพ
พนกิจ ชวนกิจ ตทารัมมณกิจ

๓. ก. กิจมี ๑๔ กิจ แต่ฐานของกิจเหล่านั้นมีเพียง ๑๐ ฐาน ที่เป็นเช่นนี้ เพราะเหตุใด?

ข. ให้แสดงฐานโดยพิสดารว่ามีจำนวนเท่าใด?คืออะไรบ้าง? พร้อมทั้งยกหลักฐานบาลีขึ้นแสดงด้วย

ตอบ ก. กิจมี ๑๔ กิจ แต่ฐานของกิจมีเพียง ๑๐ ฐาน ที่เป็นเช่นนี้เพราะ ทัสสนกิจ สวณกิจ ฆายนกิจ

สายนกิจ มุสนกิจ ทั้ง ๕ นี้ ต้องตั้งอยู่ในระหว่าง ปัญจทวาราวชชนจิต กับ สัมปฏิจจนจิตเท่านั้น ตั้งอยู่
ที่อื่นไม่ได้ ฐานนี้ เรียกว่า ปัญจวิญญาณฐาน ด้วยเหตุนี้ ฐานจึงมีเพียง ๑๐ ฐาน

ข.ฐานโดยพิสดาร มีจำนวน ๒๕ คือ ปฏิสนธิฐานมี ๑ ภวังคฐานมี ๖ อาวัชชนฐานมี ๒
ปัญจวิญญานฐานมี ๑ สัมปฏิจจฐานมี ๑ สันตிரณฐานมี ๑ ไวกุลัพพนฐานมี ๒ ชวนฐานมี ๖
ตทารัมมณฐานมี ๒ จุตีฐานมี ๓ รวมเป็นฐาน ๒๕ ดังมีหลักฐานบาลีแสดงว่า

สนธิ เอกํ จ ภวํคํ ทวารุชชนํ ปจฺจาทเยกํ

เทว โว โช จ ตทา เทว ตี จุตติ ปจฺจาวีสติ.

๔. ให้แสดงจิตที่เกิดในกายทวาร มโนทวาร และพ้นจากทวาร โดยแน่นอนและไม่แน่นอน ?

ตอบ จิตที่เกิดในกายทวารโดยแน่นอนมี ๒ ดวงคือ กายวิญญานจิต ๒ ไม่แน่นอนมี ๔๔ คือ กามจิต ๔๔ (เว้นทวิปัญจวิญญานจิต ๑๐)

จิตที่เกิดในมโนทวารแน่นอนมี ๒๖ หรือ ๕๘ ดวงคือ อปัณณาสวณะ ๒๖ หรือ ๕๘ ไม่แน่นอนมี ๔๑ ดวงคือ กามจิต ๔๑ (เว้นทวิปัญจวิญญานจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓) หรือ มโนทวารารวัชชนจิต ๑ กามชวณะ ๒๙ ตทารัมมณจิต ๑๑ จิตที่เกิดพ้นจากทวารโดยแน่นอนมี ๙ ดวงคือ มหัคคตวิปากจิต ๙ ไม่แน่นอนมี ๑๐ ดวงคือ อุเบกขาสันตிரณจิต ๒ มหาวิปากจิต ๘

๕. ก. ให้แปลคาถาดังต่อไปนี้

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ

จ จิตฺตานิ มหคฺคเต

เอกวีสติ โวหาเร

อฏฺฐ นิพฺพานโคจรเ ?

ข. อารมณ ๖ เมื่อจำแนกโดยประเภทใหญ่แล้วมีกี่ประเภท คืออะไรบ้าง? ให้แสดงองค์ธรรมมาด้วย

ตอบ ก. คาถานี้แปลว่า

จิต ๒๕ ดวงคือ ทวิปัญจวิญญานจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓ สันตிரณจิต ๓ มหาวิปากจิต ๘ หสิตุปปาทจิต ๑ เกิดได้ในอารมณ ๖ ที่เป็นกามธรรมอย่างเดียว

จิต ๖ ดวงคือ วิญญานัญญาตณณานจิต ๓ เนวสัณญานาสนัญญาตณณานจิต ๓ เกิดได้ในธรรมารมณที่เป็นมหัคคตะอย่างเดียว

จิต ๒๑ ดวงคือ รูปาวจรจิต ๑๕ (เว้นอภิญญาจิต ๒) อากาสานัญญาตณณานจิต ๓ อากิณฺณัญญาตณณานจิต ๓ เกิดได้ในธรรมารมณที่เป็นปัญญุตติอย่างเดียว

จิต ๘ ดวงคือ โลกุตตรจิต ๘ เกิดได้ในธรรมารมณที่เป็นนิพพานอย่างเดียว

ข. อารมณ ๖ เมื่อจำแนกโดยประเภทใหญ่แล้วมี ๔ ประเภทคือ

๑. กามอารมณ องค์ธรรมได้แก่ กามจิต ๕๔ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘

๒. มหัคคตอารมณ องค์ธรรมได้แก่ มหัคคตจิต ๒๗ เจตสิก ๓๕

๓. โลกุตตรอารมณ องค์ธรรมได้แก่ โลกุตตรจิต ๘ เจตสิก ๓๖ นิพพาน

๔. ปัญญุตติอารมณ องค์ธรรมได้แก่ สัพพปัญญุตติ อัตถปัญญุตติ

๖. ก. จิตที่อาศัยหทัยวัตถุเกิด โดยแน่นอนและไม่แน่นอน มีจำนวนเท่าไร คืออะไรบ้าง?

ข. สมุจจัยสังคหะ หมายความว่าอย่างไร ? ให้ยกวจนัตถะขึ้นแสดงด้วย ?

ตอบ. ก. จิตที่อาศัย หทัยวัตถุ เกิดโดยแน่นอนมี ๓๓ ดวงคือ โทสมูลจิต ๒ มโนธาตุ ๓ ตทารัมมณจิต ๑๑ หสิตุปปาทจิต ๑ รูปาวจรจิต ๑๕ โสดาปัตติมรรคจิต ๑

จิตที่อาศัยหทัยวัตถุ เกิดโดยไม่แน่นอนมี ๔๒ ดวงคือ โลกมุลจิต ๘ โมหมุลจิต ๒ มโนทวารารวัชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหากริยาจิต ๘ อรูปกุศลจิต ๔ อรูปกริยาจิต ๔ โลกุตตรจิต ๗ (เว้นโสดาปัตติมรรค)

ข. สมุจจยสังคหะ หมายความว่า ปริจเฉทที่แสดงการรวบรวมปรมัตถธรรมทั้ง ๔ ที่มีสภาพเข้ากันได้ให้อยู่เป็นหมวด ๆ ชื่อว่า สมุจจยสังคหะ

ดังมีวจนัตถะแสดงว่า สห อัจฉินฺเต เอตฺถาติ สมุจฺจโย (วา) สมฺปิณฺเฑตฺวา อัจฉินฺเต เอเตนาติ สมุจฺจโย. ปริจเฉทที่ชื่อว่า สมุจจยะ เพราะเป็นปริจเฉทที่แสดงรวบรวมปรมัตถธรรมทั้ง ๔ ประการพร้อมกัน (หรือ) ปริจเฉทที่ชื่อว่าสมุจจยะ เพราะเป็นเหตุแห่งการรวบรวมปรมัตถธรรมที่มีสภาพเข้ากันได้ให้อยู่เป็นหมวด ๆ

๗. ก. กิเลสมีจำนวนเท่าไร ? ให้แสดงมาเฉพาะชื่อ

ข. ให้แสดงการนับกิเลสโดยพิสดาร ๑๕๐๐ มาดู ?

ค. ให้ยกอุปมาเปรียบเทียบระหว่างกิเลสทั้ง ๓ มีอนุสัยกิเลสเป็นต้น และให้แสดงกุศลที่ประหาณกิเลสทั้ง ๓ เหล่านั้น มาโดยเฉพาะ ๆ ว่ากุศลชนิดไหน ประหาณกิเลสชนิดใด ?

ตอบ ก. กิเลสมีจำนวน ๑๐ คือ ๑ โลกกิเลส ๒. โทสกิเลส ๓.โมหกิเลส ๔. มานกิเลส ๕. ทิฏฐิกิเลส ๖. วิจิกิจฉา กิเลส ๗. ถีนกิเลส ๘. อุทธัจจกิเลส ๙. อหิริกกิเลส ๑๐. อโนตตปปกิเลส ฯ

ข. แสดงการนับกิเลสโดยพิสดาร ๑,๕๐๐ อารมณ์ที่เป็นเหตุให้กิเลส ๑๐ เกิดขึ้นได้นั้นมี ๑๕๐ คือ นามเต ปัญญาสะ คือนามธรรม ๕๓ นิพผันนรูป ๑๘ ลักขณรูป ๔ รวม ๗๕

ในอัมมัตตสันดาน คือภายในตัวเรามี ๗๕

ในพหิทถสันดาน คือสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตที่อยู่ภายนอกตัวเรามี ๗๕ รวมเป็น ๑๕๐ อารมณ์ ๑๕๐ คุณด้วยกิเลส ๑๐ คงเป็นกิเลส ๑๕๐๐

ค. แสดงยกอุปมาเปรียบเทียบระหว่างกิเลสทั้ง ๓ มีอนุสัยกิเลสเป็นต้นนั้นดังนี้คือ อนุสัยกิเลส ปริยฐานกิเลส วิตีกกมกิเลสทั้ง ๓ อย่างนี้ เปรียบเหมือนกับไม้ขีดไฟ อนุสัยกิเลส เปรียบเหมือนไฟที่อยู่ในหัวไม้ขีด อารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เปรียบเหมือนเอาก้านไม้ขีดไฟขีดที่ข้างกล่อง เมื่อไฟปรากฏขึ้น ไฟนี้เปรียบเหมือนกับปริยฐานกิเลส และเมื่อเอาไฟที่ปรากฏขึ้นนี้ไปจุดเข้ากับวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว ไฟที่ลุกติดวัตถุ นั้น ๆ เปรียบเหมือนกับวิตีกกมกิเลสดังนี้

และกุศลที่สามารถประหาณกิเลสทั้ง ๓ เหล่านี้โดยเฉพาะ ๆ นั้นคือ

ศีลกุศล สามารถประหาณ วิตีกกมกิเลสได้

สมาธิกุศล สามารถประหาณ ปริยฐานกิเลสได้

ปัญญาในมรรค สามารถประหาณ อนุสัยกิเลสได้ ฯ

๘. ก. ให้แปลคาถาที่แสดงองค์ธรรมในมิสสกสังคหะทั้ง ๗ หมวดมาดู ?

ข. จงแสดงถึงการนำมาของอาหารทั้ง ๔ โดยเฉพาะ ๆ ไม่ต้องยกหลักฐานบาลีขึ้นแสดง ?

ตอบ ก. แปลคาถาที่แสดงองค์ธรรมในมิสสกสังคหะทั้ง ๗ หมวด ดังนี้คือ

เหตุ เมื่อว่าโดยองค์ธรรมปรมัตถ์แล้วมี ๖

ฉานังคะ เมื่อว่าโดยองค์ธรรมปรมัตถ์แล้ว มี ๕

มัคคังคะ เมื่อว่าโดยองค์ธรรมปรมัตถ์แล้ว มี ๙

อินทริย์ เมื่อว่าโดยองค์ธรรมปรมัตถ์แล้ว มี ๑๖

พละ เมื่อว่าโดยองค์ธรรมปรมัตถ์แล้ว มี ๙

อธิบดี เมื่อว่าโดยองค์ธรรมปรมัตถ์แล้ว มี ๔

อาหาร เมื่อว่าโดยองค์ธรรมปรมัตถ์แล้ว มี ๔ เหมือนกัน

นักศึกษาทั้งหลายพึงทราบการแสดงมิสสกสังคหะ ที่มีกุศลเป็นต้นปะปนกันโดยมี ๗ หมวดดังนี้

ข. การนำมาของอาหารทั้ง ๔ โดยเฉพาะ ๆ มีดังนี้

๑. กพพีการอาหาร นำมาซึ่งอาหารขสุทฐฎฐกกลาป ให้เกิดขึ้นในสันดานของสัตว์ทั้งหลาย

๒. ผัสสาหาร นำมาซึ่งเวทนา คือ การเสวยอารมณ์เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง เฉย ๆ บ้าง

๓. มโนสัญญาเจตนาหาร นำมาซึ่งปฏิสนธิวิญญาน คือ การเกิดเป็นมนุษย์ เทวดา พรหม อบาย สัตว์ และปวัตติวิญญาน คือ การเห็น การได้ยิน เป็นต้น

๔. วิญญานาหาร นำมาซึ่งเจตสิกและกัมมชรูป

๙ ก. ในปรมัตถธรรม ๔ ประการ เมื่อว่าโดยอายตนะแล้วมี ๑๒ ว่าโดยธาตุมี ๑๘ ที่เป็นอย่างนี้ อาศัยอะไรเป็นหลัก ?

ข. จงแสดงผลที่เกิดจากอายตนะ ๑๒ โดยเฉพาะ ๆ ?

ตอบ ก. ในปรมัตถธรรม ๔ ประการ เมื่อว่าโดยอายตนะแล้วมี ๑๒ นั้น เพราะอาศัยมีประเภทต่างกันแห่งทวาร ๖ อารมณ์ ๖ เมื่อว่าโดยธาตุ มี ๑๘ นั้นเพราะอาศัยทวาร ๖ อารมณ์ ๖ และวิญญาน ๖ ฯ

ข. ผลที่เกิดจากอายตนะ ๑๒ โดยเฉพาะ ๆ นั้น มีดังนี้คือ

๑. จักขุวิญญาน การเห็น เป็นผลของจักขายตนะ กับ รูปายตนะ

๒. โสทวิญญาน การได้ยิน เป็นผลของ โสตายตนะ กับ สัททายตนะ

๓. หานวิญญาน การรู้กลิ่น เป็นผลของหนายตนะ กับ คันธายตนะ

๔. ชิวหาวิญญาน การรู้รส เป็นผลของชิวหายตนะ กับ รสอายตนะ

๕. กายวิญญาน การรู้ถูกต้อง เป็นผลของกายายตนะ กับ โผฏฐัพพะอายตนะ

๖. จิต ๗๖ (เวทนาวิปัญญวิญญานจิต ๑๐ มโนธาตุ๓) มีการรู้อารมณ์ และคิดนึกในเรื่องราวทั้งปวง เป็นผลของมนายตนะ กับ รัสมายตนะ ฯ

๑๐. ธรรมที่เป็นอาหารของทุกข์ต่าง ๆ มีชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เป็นต้นนั้น คืออะไร ? ถ้าธรรมที่เป็นอาหารของทุกข์เหล่านี้ ไม่มีแล้ว ชาติ ชรา เป็นต้นเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้หรือไม่ ? ให้อธิบายยกหลักฐานขึ้นแสดงด้วย

ตอบ ธรรมที่เป็นอาหารของทุกข์ต่าง ๆ มีชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เป็นต้นนั้น ได้แก่ ชันธ ๕ คือ รูปขันธ เวทนา ชันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญานขันธ ถ้าธรรมที่เป็นอาหารของทุกข์เหล่านี้ไม่มีแล้ว ชาติ ชรา เป็นต้นเหล่านี้ก็เกิดขึ้นไม่ได้

อธิบายว่า ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เหล่านี้เป็นอาการเป็นไปของขันธ ๕ หาใช่ว่ามีขึ้นเฉพาะไม่ กล่าวคือ การเกิดขึ้นของขันธ ๕ เรียกว่า ชาติ

การสืบทอดของขันธ ๕ โดยการเจริญเติบโตขึ้นและแก่ลง เรียกว่า ชรา

การเจ็บป่วยของรูปเรียกว่า พยาธิ

การดับไปของขันธ ๕ ในภพหนึ่ง ๆ เรียกว่า มรณะ

ดังมีวจนัตถะแสดงว่า อเนกทุกขเหติ ขชฺชนฺตํ = ขนฺธา ธรรมทั้งหลาย ที่ถูกทุกข์ต่าง ๆ เคี้ยวกิน ฉะนั้น ชื่อว่า ชันธ หมายถึงขันธ ๕ นี้ เป็นที่เกิดแห่งชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เป็นต้น ถ้าไม่มีขันธ ๕ แล้วทุกข์ต่าง ๆ เหล่านี้ก็เกิดขึ้นไม่ได้

ฝ่ายวางแผนและวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย